

Гроздоберът беше към края си.

От малките вили и кирпичените постройките сред лозята се разнасяха ту задружни песни, бързи и жизнерадостни като хоро, ту самотни и провлечени гласове на един само певец, наситени с печал, която се издигаше към синьото небе. Слънцето грееше меко, листята на черниците, крушите и дюлите, засадени около вилите, капеха при всяко полъхване на вятъра, а жълтите пръчки на лозите, привързани с лико, висяха огънати безпомощно под тежината на изобилния плод. По песъчливата и рохкава почва между дънерите сновяха с кошници гроздоберците – повечето млади хора. Те се смееха весело и се закачаха помежду си. От време на време прекаляваха и биваха нахоквани от по-старите. Памида те изтърсваха небрежно в каци и кошове, а кехлибареножълтия болгар и мискета, покрит със синкав прах, нареждаха грижливо в плитки сандъчета, за да го поставят после в трици, които щяха да го запазят до късна есен. Когато се събираха около кациите или сядаха да закусят, те започваха да се замерват със зърна, виковете им ставаха някак лудешки, а закачките – горестни и настойчиви, защото знаеха, че това опиянение от слънце, любов и сладък плод щеше да трае само няколко дни.

Ирина – дъщерята на Чакъра, старши стражар от околийското управление, известен на целия град, също вземаше участие във веселието. Дори тя си позволи свободата да пофлиртува с един приятен и разглезен младеж, който беше дошъл в бащиното си лозе ей така, от ексцентричност, само за да погледа гроздобера, но не и да работи и през всичкото време въртеше около показалеца си кордона на кучето от вълча порода, с което ходеше навсякъде. Той беше син на народен представител и спадаше към първенците на града. Но той не ѝ хареса, защото шегите му бяха много смели. Стори ѝ се, че той не би разсмивал по тоя на-

чин едно момиче от своята среда. Оскърбена малко и потисната от собственото си държане – не трябваше да се смее на остро-тите му толкова високо – тя реши да си отиде вкъщи. Взе една кошница с десертно грозде и незабелязано от никого се отдалечи от лозето, без да се обади дори на братовчеда си Динко – селско момче с шаячни дрехи и цървули, на което Чакъра даваше малко скъпернически безплатна храна и квартира, за да учи в гимнази-ята. Срещу това роднинско благодеяние Чакъра го използваше през лятото за полската работа в лозето и тютюневата си нива.

Ирина тръгна между лозята по остатъците на един древен римски път, за който учителят по история в гимназията твърде-ше, че е от времето на император Траян. До зидовете, които укрепваха наклона, за да не се рони почвата, растяха градински чай и къпини, пожълтели от есента, и шипки с оранжеви пло-дове. Някои от лозята бяха вече обрани и пусти. Само плашилата, с изтърбушени сламени туловища и фантастични шапки, висяха самотно на коловете си и тъжно поклащаха от ветреца дрипите си. От многоцветната и умираща растителност, от имортелите и жълтурчетата край пътя се излъчваше някакво примирение, което тишината и мекото слънце насищаха със сладостна печал.

Римският път излезе на шосето. Като стигна до него, Ирина отпочина малко, после взе тежката кошница в другата ръка и продължи към града. Хълмовете с лозята останаха зад нея. Тя се обърна и хвърли поглед към тях. Мисълта, че и този гроздобер, и това лято, и тази година бяха отминали, без да се случи нещо особено, я накара да почувства тъга. Тя не можеше да се отпусне да стане близка с момичетата на съседите, нито да вземе участие в закачките им с ергените от махалата. Те бяха прости, грубо-вати, дори малко небрежни към външността си девойки, които не съзнаваха това, защото им липсваше наклонност към книгите и жажда за друг живот. Бащите им бяха дребни занаятчии, раз-силни в общината или майстори в складовете, които допълваха доходите си от някоя тютюнева нива край града, от лозето или от варене на ракия. Тези момичета се показваха на улицата с налъми, невчесани, разхождаха се по площада в пъстри рокли

и не мечтаеха за други мъже освен за тия, които ги ухажваха. С дъщерите на интелigentни семейства тя също не дружеше, защото високомерието им я оскърбяваше. Те отговаряха надменно дори на учителите си и ако някоя от тях получише в гимназията за срока петорка вместо шесторка, бащата отиваше веднага да иска обяснение от директора.

От двете страни на шосето се простираше вълнообразна червеникава равнина, засята с тютюн. Тук-там по нивите все още беряха „горната ръка“ – „умовете“ и „ковалашите“, които представляваха най-благоуханните и скъпи листа на тютюна. След малко по шосето мина двуколката на младежа, който беше забавлявал Ирина на лозето. Той ѝ се усмихна разсеяно и снизходително. Той също се връщаше в града, но дори през ум не му мина да я покани в двуколката при себе си. Да го видят в двуколката с едно момиче от народа, с дъщерята на обикновен стражар – беше несъвместимо с достойнството му на човек от местния хайлайф.

Ирина наведе глава. Не бе нито уморена от пътя, нито оскърбена от постъпката на младежа, а само съзна, че и той беше нищожество – едно от тия провинциални нищожества като учителя по пеене с лъснатата от брилянтин коса, който я ухажваше, като неизвестните драскачи, които ѝ изпращаха анонимни любовни писма, като цялата тази паплач от мъже с тъпи лица, с грижливо подстригани мустачки и ярки вратовръзки, която вечер се разхождаше по площада и ядеше семки в киното.

Тя въздъхна. Само веднъж да свършеше гимназия и да отидеше в София, да се запише в Медицинския факултет... Тя знаеше как да живее и какво да постигне. В съзнанието ѝ изпъкна чистият и жълт паваж на „Цар Освободител“, неоновите реклами, които мигат тайнствено в синия здрач, сладкарниците с елегантни мъже и хубави жени по масите, кината с големи екрани, с удобни меки седалища и с изискана публика, а не с тълпа от гамени, която мирише на чесън и плюе семки.

Един мъжки глас, внезапен и остър, пресече неочаквано мислите ѝ.

– Чакай!... – рече гласът. – Дай ми един грозд!...

Тя се уплаши изведнъж от самотата на мястото и от тоя небрежен и неучтив мъжки глас, който така грубо я върна към действителността. Повдигна глава и с разтуптяно сърце видя сина на Редингота, сина на учителя по латински.

Той беше усоен, неприветлив и саможив младеж, без определено занимание, откакто беше изкарал гимназия. Момичетата от града го отбягваха, но и той не се интересуваеше много от тях. Ирина го бе виждала в двора на гимназията, срещаше го често по улиците и винаги оставаше удивена от това, че той не си даваше труд да я разгледа. Той беше по-скоро дребен и слаб – белег на оскъдицата и недояждането, сред които живееше учителското семейство на Редингота. Имаше бледо лице и тъмни, дълбоко поставени очи, които гледаха остро. Обикновено, след като го отминаваше, Ирина продължаваше да мисли за него. Струваше ѝ се, че това студено и правилно лице би харесало на жените, за които четеше в романите. Но на нея не се харесваше особено. В часовете на вечерния здрач, когато почиваше от четене или от работа през деня, тя си бе изработила идеалния тип за красив мъж. Човекът, в когото щеше да се влюби, трябваше да бъде висок и сух, но здрав, с дълги крака, с тънки и красиви ръце и с ъглесто лице, по което личат следи от дълбоки страсти. Синът на Редингота не беше такъв, но все пак в него имаше нещо, което я смущаваше. Той не приличаше на никой друг младеж в града.

Сега той стоеше пред нея с немного високия си ръст, със студеното си лице, гологлав, с измачкан евтин костюм и прашни обувки. В ръката си държеше малка подвързана книга, а от джоба на сакото му се подаваха вестници. Той имаше вид на човек, който беше прекарал следобеда на открито, под сянката на някое дърво, и сега се връща вкъщи. И както винаги, не я забелязваше. Навярно я бе помислил за някое момиче от крайните квартали, полугражданка-полуселянка, която изнася грозде за продан в града.

– Ще ми дадеш ли грозде? – попита той.

В една малка паянтова къща на този квартал живееше семейството на Редингота.

II

Бе изминала една година от деня, в който Борис постъпи в склада на „Никотиана“ като стажант от интеллигентните безработни. Ирина взе матура с пълно отличие и почна да се готви за Медицинския факултет.

Градецът вегетираше сънливо и тихо в дребни клюки и благоухание на съхнещ тютюн. Само от време на време хората се стряскаха от някое македонско убийство или внезапни арести на комунисти, които после, оковани с вериги, бяха изпращани към близкия областен град.

В семейството на Чакъра царуваше спокойствие. Но един горещ ден, към края на август, старшията се прибра за обед в лошо настроение, което изрази още сутринта в дребнава придирчивост към подчинените си. На няколко млади стражари в околийското управление той се скара за немарливото отнасяне към оръжието, на постовия пред общината направи строга бележка, че не е обръснат, а на жена си, която беше приготвила всичко навреме, той викна грубо:

– Слагай масата!... Какво чакаш?

Жена му го погледна учудено, защото масата беше отдавна сложена.

Чакъра седна на мястото си намръщен и разтърка в супата една малка, лютива чушка, от която пълнокръвното му лице стана още по-червено. След това хвърли свиреп поглед към жените, които поглъщаха зальците си страхливо и всеки миг очакваха избухването на бурята.

– Дай гювеча!... – изкомандва той на жена си, а после, още по-строго, изръмжа към Ирина:

– Дай виното!

Двете жени станаха почти едновременно и донесоха гювеча и виното. Гювечът беше глъст и приготвен както старшията го обичаше: с картофи, със сини домати и малки лютивичушки. Като отпи една глътка вино, той пак погледна жените и забеляза, че те почти не ядеха. „Кучки – помисли той гневно. – Ако не се боят от мене, ще се качат на главата ми.“ Ирина поне се беше качила вече на главата му.

Той се наобядва, запуши и по навик, който беше добил в службата при разпит на арестувани, помълча зловещо, за да изплаши още повече виновния и вдъхне почит към истината. Настъпи оловна тишина, която увисна над масата и накара двете жени да наведат главите си. Майката започна да сгъва кърпите, правейки това с излишно усърдие, а Ирина, леко побледняла, се мъчеше упорито да изтрие с хляб петното от една капка вино върху покривката.

– Срам!... – избуча най-сетне гласът на Чакъра. – В земята потънах, когато ми казаха.

– От какво срам?... Какво ти казаха? – сепнато попита майката.

– И ти ли се правиш, че не знаеш? – гневно кресна старшията.

– Не зная нищо.

– Ако не знаеш, питай хората!... Дъщеря ти е станала любовница на един вагабонтин.

– Я не слушай много какво приказват хората – бързо рече майката.

– Мълчи!... – яростно изрева Чакъра.

Червеното му лице стана мораво, а краищата на устните му се изкривиха надолу и това го направи да изглежда още по-свиреп. Майката стана обидено, излезе от стаята и сърдито тръшна вратата след себе си. Но в малкото вестибюлче тя се спря и доволна от постъпката си, почна да слуша. Тя знаеше, че излизането ѝ щеше да стресне Чакъра и да намали гнева му наполовина. Колкото за Ирина, тя наистина трябваше да получи един малък урок. Беше време за това.

След излизането на жена си Чакъра примигна бързо няколко пъти и се почувства безпомощен. Туйто!... Изтървеш ли веднъж жените, върви ги гони да ги умириш отново. Ах, какъв бой заслужаваха те!... Но после старшията съзна изведнъж, че грубостта нямаше да му помогне за тях. Жена му не беше като тукашните, които човек можеше да набие. Още по-малко това се отнасяше за дъщеря му.

– Какво има, татко? – внезапно попита Ирина.

Чакъра отдъхна. Гласът на девойката беше развълнуван, но невинен и чист. Това накара старшията да попита малко по-спокойно:

– Тази сутрин ми казаха, че си ходила по срещи с Рединготчето. Верно ли е това?

– Да, верно е – отговори Ирина.

Лицето на Чакъра отново стана мораво, вените на слепите му очи почнаха да бият силно и върху челото му се появиха ситни капчици пот. Той не можа да оцени самопризнанието, но запази спокойствие, необходимо за по-нататъшния разпит.

– Откога? – мрачно попита той.

– От миналата есен.

– Къде се срещахте?

– При параклиса.

– А през зимата?

– Вечер, при дървеното мостче, зад склада на „Никотиана“.

– На друго място срещахте ли се?

– Не.

– А какви планове имате? – гласът на старшията стана ироничен и зъл. – Този поплювко иска да се ожените веднага, нали?

– Ние нямаме никакви планове.

Чакъра я погледна и занемя. Той беше от старото поколение с пуритански характер и любовта без ангажименти му се струваше подлост, с която някои безсъвестни типове използваша глупостта на жените.

– Значи тъй, никаквице!... – изкрещя той във от себе си. – Ти си приела да го забавляваш като леко момиче!...